

Forray R. Katalin

Értelmiségképzés - cigány diákok a felsőoktatásban

Európai dimenzió

A roma közösség, mint etnikai kisebbség, több vonatkozásban is különbözik más nemzeti kisebbségektől. Egyik jellemzőjük, hogy Európa szinte minden országában élnek csoportjaik, közösségeik, bár régiókban, az egykori államszocialista országokban nagyobb létszámot, magasabb arányt képviselnek, mint az Európa más államaiban. Magyarországi nemzeti kisebbségeinknek nem általános jellemzője, hogy életszínvonaluk (anyagi ellátás, születéskor várható élettartam, egészségi állapot, képzettség stb. tekintetében) lényegesen eltér a többségtől. A cigányokra viszont éppen a többséghez képest jelentős lemaradás, hátrányok jellemzők valamennyi területen. Nagy többségük helyzetéből következően a társadalom marginális rétegéhez tartozik.

A romák helyzete az elmúlt évtizedben minden vonatkozásban rosszabbodott Európában, anélkül, hogy ez az európaiakban tudatosult volna. Ez nemcsak térségünkre, a volt államszocialista országokra érvényes. Az Európa Tanács egyik beszámolójában olvasható, hogy a romák a tagállamok többségében a diszkrimináció számtalan formáját szenvedik el, és „túlságosan gyakran alanyai a diszkriminációnak, marginalizációnak és szegregációnak az oktatás, a foglalkoztatás, a lakáspolitikai- és az egészségügy területén”. Tehát a nemzeti kisebbségekkel szemben a romáknak kétszeresen kisebbségi a státusza. Egyrészt etnikai közösséget, másrészt szociálisan rendkívül hátrányos helyzetű csoportot alkotnak.

A másik oldalról viszont a roma közösséget **transznacionális vagy transzkulturális kisebbségnek** is tekinthetjük, tehát olyan kisebbségnek, amely többé-kevésbé átvette a környezet többségének nyelvét és kultúráját. Ebben az értelemben szokás úgy fogalmazni, hogy ők **Európa legeurópaibb népe**. Számos kutató ebben azt az esélyt látja, hogy a romák a jövőben hozzájárulhatnak az európai integráció elmélyítéséhez¹.

A közelmúltig az volt jellemzőjük, hogy kisebb csoportjaik önállóan szerveződtek, versengve vagy éppen ellenségeskedve a többiekkel. A versengés természetes dolog, ám nem szabad túlértékelni. Ha egyelőre nem is túlságosan látványosan, de az erősödő nemzettudat elemei is megjelentek az egyes államokban éppen úgy, mint európai szintereken.

Az alakulófélben lévő nemzettudat egyrészt előfeltétele a saját érdekek hatékony megvalósításának. Ám a nemzettudat kialakulása veszélyekkel is járhat, amit éppen Európa történelme mutatott meg drámaian a 20. században. Ez a nacionalizmus, a nacionalista sovinizmus veszélye.

A társadalom új fejlődési céljait általában az értelmiségiek szokták megfogalmazni. Amióta a roma közösségben is vannak értelmiségiek, ők azok, akik a romák azonosságtudatát, egyúttal közösségi tudatát alakítják és erősítik. Ez az alakuló-fejlődő tudat a roma-cigány nemzet létrejöttének alapeleme, ha a nemzet fogalmát olyan emberek nagyobb csoportjaként határozzuk meg, akiket politikai és kulturális önállóságuk tudata kovácsol közösségbe. Ez a tudat kialakulhat közös származás, nyelv vagy történelem talaján. A cigányságra mindegyik

---

¹ Forray R. Katalin – Mohácsi Erzsébet (szerk) Esélyek és korlátok. Külügyminisztérium, Bp. 2002

jellemző érvényes, és azt is tudjuk, hogy valamely nemzet léte nem kötődik meghatározott földrajzi területhez.

Éppen az elmúlt évszázad mutatta föl annak véres bizonyítékait is, hogy **egy (vékony) értelmiségi rétegnek a többség diszkriminálásával és marginalizálásával párhuzamosan történő kialakulása kedvez a politikai radikalizálódásnak**, amely szélsőséges esetben akár a terrorizmus irányába is vezethet. A cigányellenesség és a cigányellenes diszkrimináció ezt a folyamatot valamennyi európai országban felgyorsíthatja, különösen az ifjúság körében. A romapolitikának és az európai-szintű romapolitikának ebben az értelemben biztonságpolitikai funkciója is van.

Előre kell bocsátanom, hogy a roma értelmiség vagy éppenséggel a diákság körében nagyobb léptékű empirikus kutatás mindeddig nem történt, legfeljebb meritéses-interjú vizsgálatok, tehát fenti hipotézisemet meggyőzően vizsgálni, megerősíteni vagy cáfolni magam sem tudom. Nemzetközi kutatásokat e kérdéssel kapcsolatban nem találtam – nagymintás szociológiai vizsgálatokat a romák körében Európa nyugati felében nem szoktak végezni. Így a jelen írás inkább hipotézist fogalmaz meg, és meg kíván alapozni olyan kutatásokat, amelyek szisztematikusan vizsgálják ezeket a kérdéseket. (Az ilyen kutatásra ad lehetőséget, illetve keretet doktori iskolánk.)

A fentiek nyomán ezért különösen indokolt, hogy a felsőoktatásban tanuló roma/cigány fiatalokról, leendő értelmiségekről ne abban a szociológiai összefüggésben gondolkodjunk, amelyben a cigányságra irányuló kérdésfeltevésekben szoktunk, azaz ne a hátrányos helyzet és az abból való kijutás nehézségeire fókuszáljunk. A diákokat elsősorban abból a szempontból próbáljuk megközelíteni, hogy milyen jellemzői vannak a leendő roma értelmiségnek.

A hivatkozott adatok a Magyarországi Cigányokért Közalapítvány 1999-2002 között a felsőoktatásban tanuló roma diákoknak etnikai alapon nyújtott ösztöndíj vizsgálatából, valamint miskolci és pécsi egyetemistákkal készült mélyinterjúkból származnak (vö. Forray R. Katalin: Roma/cigány hallgatók a felsőoktatásban, Magyar Felsőoktatás, 2002; Forray R. Katalin: Cigány diákok a felsőoktatásban, Educatio, 2003. 3, Forray R. Katalin: Életutak, életpályák, Cigány tanulmányok - Gypsy Studies, Pécs, 2006).

Társadalmi-demográfiai összetétel

A nők

Adatok és saját felsőoktatási tapasztalataink egyaránt megerősítik, hogy a cigány diákok között több a lány, mint a fiú. Kérdés, hogy a roma nőknek a nemzetközi kutatásokban, állásfoglalásokban és hazai vizsgálatokban is leírt erősebb kötődése a tradicionális életformákhoz hogyan egyeztethető össze a férfiakénál kiugróan magasabb részvételükkel a felsőoktatásban (következésképpen a közoktatás felső szakaszában). Ezt részint indokolja a tanulmányi utak választása (az óvó- és tanítóképzőkbe járók magas aránya), azonban a mélyebben fekvő szociológiai tényezők feltárása még várat magára.

Feltehetőnek látjuk, hogy a cigányság társadalmi összetételében és etnikai tagoltságában van ennek az ellentmondásnak a feloldása. A társadalomtudományi – különösen az extrémításokra érzékeny antropológiai jellegű – kutatás érdeklődésének előterében a tradicionális közösségek állnak. Joggal, hiszen tudományos „érdekességüket” éppen a többségnél már nem vagy csak nyomokban fellelhető életmód, szokások, értékrendszerek, társadalmi, közösségi és családi kötődések, szerepek adják. Ráadásul az ilyen közösségek a leginkább feltűnő, a társadalmi problémákat leginkább megjelenítő csoportok, amelyeket és

amelyek tagjait látja a környező társadalom „cigánynak”, „romának”. A tradicionalitás és a kirívó szegénység egymással gyakran összeolvad, egymást átfedi.

Ugyanakkor a magyarországi cigányság viszonylag jelentős hányada nem tartozik a fenti csoportba-csoportokba. Nemzedékek során át kialakított életmódjuk, terveik, aspirációik (vagy különböző „véletlenek”) nem különböznek más, a társadalom rétegszerkezetébe beilleszkedettekétől, vagy a jobb társadalmi helyzetet elérni szándékozó csoportokétól. Ezek – csakúgy, mint ma számos cigány család – lányukat küldik mintegy előre, a munkaerőpiacon nem különösen magasra értékelt, de a társadalmi presztízis szempontjából fontos felsőoktatási irányokba, az óvó- és tanítóképzésbe. Jól ismert, és sokszor leírt szociológiai folyamat ez, amelyben a lányok a „rangjukhoz illő” családba való bekerüléssel biztosítanak előrelépést a kibocsátó család számára is.²

Azt is megjegyezzük, hogy a magas iskolázottság – még az érettségi is – nők esetében valószínűleg együtt jár a közösségüktől való részleges vagy teljes elszakadással, asszimilációval. Minél hagyományosabb közösségbe tartozik, annál kevésbé valószínű, hogy a hosszabb időn át iskolába járó lány eredeti közösségében talál párt magának, hiszen a huszoneves férfiak többsége már családban él.

Az életkor

A nappali tagozatra járó cigány diákok egyik jellemzője a viszonylag magas életkor. Sokan ugyanis kerülőutakon – szakmunkásképzés, szakmunkások szakközépiskolájának elvégzése után, tanulmányaikat munkavállalással meg-megszakítva – jutottak a felsőoktatásba, s keveseknek jutott a „királyi út”.

A magasabb életkor azt jelzi, hogy a cigány közösség ambiciózus fiataljai előtt az elmúlt évtizedben, az előző néhány év során kezdtek kinyílni a felsőoktatásba, az értelmiségivé válás felé vezető csatornák. Sokan a korábban (vagy kerülő úton) megszerzett érettségi után felnőttként ülnek újra vissza az iskolapadba. Ez egyfelől a húszéveseknél nagyobb tudatosságot és eltökéltséget jelez, másfelől arra enged következtetni, hogy már elkezdett életutat, életpályát folytatnak és szándékoznak magasabb szintre emelni az érintettek.

A környezet – beleértve az iskolát – gyakran nem ismeri fel, és nem ismeri el a roma fiatal tehetségét, szorgalmát. Azt még tekinthetjük magától értetődőnek, hogy a kevés iskolai osztályt végzett vagy iskolába egyáltalán nem járt szülő (sok esetben a gyermeket nevelő nagyszülő) nem is mer álmodni gimnáziumról, főiskoláról, egyetemről, biztonságot a szakmunkásképzéstől remél. („Úgyse lesz belőled orvos vagy ügyvéd ...” – hallják környezetükben.) Ám sokszor hasonlóan óvatosak a pedagógusok is: a diákokkal készült interjúkban gyakran találkozunk olyan beszámolókkal, hogy a jól tanuló roma nyolcadikost tanárai sem irányítják érettségig adó középiskolába – tán, mert félnek attól, hogy munkájukat minősíti majd, ha a gyerek kudarcot vall az övékénel feltételezetten sokkal magasabb színvonalú középiskolában. Így hát következik a szakiskola, dolgozók szakközépiskolája, ezután az érettségi. Közben esetleg munkavállalás, családalapítás, s a kitérők után következik csak a felsőoktatás.

A nőknél kevésbé jellemző ez az életkori megoszlás, jelentős mértékben nagyobb a megfelelő életkorúak, és kisebb az idősebbek aránya. Ez természetes, hiszen társadalmunk kevésbé engedi meg a nőknek, mint a férfiaknak, hogy felnőttként, családfenntartóként új hivatást, foglalkozást válasszanak. Mindez nyilvánvalóan fokozottan érvényes a sok

² Forray R. Katalin – Hegedűs T. András: Cigányok, iskola, oktatáspolitikai, Új Mandátum-Oktatáskutató Intézet, Bp. 2003.

hagyományos vonást őrző roma közösségre. Ám még a nők körében is viszonylag gyakran előfordul, hogy nappali tagozaton tanul a kortársainál jelentősen idősebb asszony.

Szinte tabuként kezeljük a pozitív diszkriminációnak azt a formáját, amelyet a roma közösség tagjai felsőoktatási ösztöndíjként kaphatnak. Aligha vonhatjuk azonban kétségbe, hogy főfoglalkozású diákként felnőtt ember – tehát a család támogatása nélkül - csak akkor képes megélni, ha jövedelmet biztosító munkahelye van, vagy pedig olyan ösztöndíjban részesül, amely képessé teszi önmaga és/vagy családja eltartására. Mindkét esetre van példa, és mind a két lehetőség kutatások számára ad elegendő kérdőjelet.

A családi háttér

A roma diákok között jellegzetes csoportot alkotnak azok, akik hosszabb-rövidebb ideig állami neveltek voltak. Ez egyrészt a kibocsátó családok szélsőségesen nyomorúságos helyzetére enged következtetni. Érdeemes figyelembe venni emellett egy másféle gondolatsort is: mi célt szolgál az „állami gondozásba vétel”. Mária Terézia és fia, II. József rendelkezéseiről csak elmarasztalóan szokás beszélni. De mi más az „állami nevelésbe vétel”, mint az aufklérista eljárások modern formája? A gyereket ki kell szakítani eredeti családjából, és az állami szabályoknak megfelelően nevelni, hogy ne legyen köze egykori közösségéhez („új-magyar” vagy „új-paraszt” legyen). A legtehetségesebbek a legszerencsésebbek akár a felsőoktatásba is eljuthatnak (kétszáz éve iparosnak tanulhattak).

Eszünkbe juthatnak még a janicsárok is, azok a tehetséges fiatalok, akiket az oszmán birodalom (és hasonló keleti despóciák) emeltek ki családjaikból és közösségeikből, képeztek ki magasan, és használták fel birodalmuk erősítésére. A „janicsárok” – a történelmi és a későbbi, inkább csak szimbolikus értelemben utódjaik – azért alkalmasak birodalomépítésre, mert tehetséges, jól képzett, magas pozíciójú, kivételezett helyzetű emberek, és emellett nem kötik érzelmi kapcsok egyetlen korábbi családhoz sem, tehát bárhol bevethetők, és kiválóan alkalmasak helyi közösségek lerombolására, elpusztítására.

Mi akadályozhatja meg, hogy a közösségeikből kiemelt roma fiatalok igazi janicsárok legyenek? Persze elsősorban a társadalom demokratikus felépítése és működése, ami szükségtelenné teszi ezt a formációt. Belülről, a cigány fiatalok részéről pedig – ez a „haszna” a társadalom előítéletességének és intoleranciájának – a kívülről jövő megkülönböztetés. Aligha van olyan állami gondozott fiatal, aki ne kapta volna meg nevelőitől, tanáraitól a megbélyegzést: te cigány vagy. Vagy társaitól, utcai járókelőktől a barátságos megszólítást: „testvér”, csupán rasszjegyei alapján. Így a roma fiatal még az állam asszimilatórikus – intézményeiben is megtanulja, hova tartozik, legfeljebb kibocsátó, szűkebb közösségét (családját) nem ismeri meg, vagy nem ismeri el.

A nemzet tudat kialakulása és kialakítása szempontjából mondhatni ideális terep a nevelőotthon, ha a fiatal értelmiségivé válik: saját közössége nem korlátozza az egyént, egy felsőbb szempont – a roma nép képviselete – politikai szerepbe sodorhatja.

Az államszocialista aufklérizmus hagyományosan könnyebben, a jótétemény biztos tudatában emelte ki a szűkölködő roma családból a gyermeket, mint a hasonló körülmények között élő nem roma család esetében tette volna.³ Annak biztos tudatában ugyanis, hogy a gyerekeknek csak jobb lesz, ha nem a zavaros, zűrös, a „gyerekekkel nem törődő”, szegény családban nevelkedik, hanem az állam által drágán fenntartott intézményekben. (Ezen a szemléleten csak a gyermekvédelmi törvény változtatott, bár nem pontosan tudhatni, milyen gyakorlati eredményekkel.) A személyes tragédiák és tragikus életutak többsége mellett valószínű, hogy sok esetben a cigány gyermek olyan mintákkal, modellekkel találkozhatott,

³ Mezei Barna (szerk) A cigánykérdés dokumentumokban, Kossuth, 1986

amelyeket marginalizált társadalmi helyzetében, szegregált közösségében nem ismerhetett volna meg, és nem követhetett volna. Ez lehet egyik magyarázata annak, hogy a cigány diákok életében megdöbbentően gyakori az állami gondozásba vétel.

Ha ez a feltételezés igaz, akkor kemény kritikát jelent társadalmunk állapotáról. A cigányság jelentős része – a legszegényebbek - olyan mértékben van még ma is a társadalomból kítaszítva, hogy gyermekeik csak a családból és a közösségből való kiszakításuk árán találkozhatnak a társadalom legfontosabb intézményeivel. Ha ez a következtetés valóban érvényes, akkor érvet szolgáltat a bevezetőben vázolt veszélyhez: a szűk roma értelmiségi elit kialakulásához, amely radikális eszközökkel is hajlandó kivezetni népét a nyomorúságos helyzetéből.

Milyen okok vezettek az állami gondozásba vételhez, azaz milyen válságok voltak a családban. Nem lehet megállapítani, hogy a válságok mennyiben „valódiak”, hiszen sok szubjektív elem van abba, ahogyan megéljük történetünket. A roma diákok által családi válságként jelzett eseményeknek a gyakori állami gondozásba vétel ad tartalmat: azaz olyan élethelyzetekről volt szó, amelyeket a társadalmi intézmények gyakran elegendően súlyosnak ítélték ahhoz, hogy a gyermeket kivegyék a családból. Tehát vagy a kérdezettek szerint válságként említett események általános társadalmi konszenzus szerint is válságosak, vagy pedig arról van szó, hogy a cigány családban ezeket az eseményeket a társadalom súlyos és a család által kezelhetetlen családi történésként értékeli, és olyan intézkedéseket lát indokoltnak, amelyeket nem tenne meg nem cigány család esetében.

Egyetemi oktatóként személyes benyomásom, hogy a cigány diákok tetszőleges csoportja – ahogyan informális vagy szakkollégiumi összejöveteleinken megjelennek – érdeklődőbb, nyitottabb, „tehetségesebb”, mint a hasonló, nem roma diákokból álló csoport. A személyes benyomás – ha igaz - azzal a szociológiai összefüggéssel lehet magyarázható, hogy a cigányság köréből csak a nagyon kiválóak jutnak el a felsőoktatásba, míg a többségi társadalom gyermekei körében jelentősen csökkent a felsőoktatás szelektivitása.

A szülők iskolázottsága és foglalkozása

További hipotézisem kifejtéséhez az ösztöndíjas cigány diákok szüleinek adatait összehasonlítottam egy másik mintával, és pedig roma általános iskolásokéval⁴. Az alábbi táblázat összevont adatokat tartalmaz, a főiskolások és egyetemisták válaszait az „ismeretlen foglalkozás” kihagyásával számoltam.

1. sz. táblázat

A szülők iskolázottsága és foglalkozása

Főiskolás/egyetemista		Általános iskolás	
Az apa foglalkozása	%	Az apa foglalkozása	%
Alkalmazott	34,0	Nem fizikai	1,1
		Fizikai	22,1
Vállalkozó	11,5	Vállalkozó	3,2
Nyugdíjas	29,2	Nyugdíjas	17,7

⁴ Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona: Cigány gyerekek az általános iskolában. Új Mandátum-Oktatáskutató Intézet, Bp. 2002. 33 és pp

Munkanélküli	19,4	Munkanélküli	54,0
Az apa iskolázottsága		Az apa iskolázottsága.	
8 általános alatt	6,1	8 általános alatt	21,3
8 általános	21,1	8 általános	59,3
Szaktanácsképző	51,8	Szaktanácsképző	17,5
Érettségi	17,0	Érettségi	1,6
Felsőfok	4,6	Felsőfok	0,3
Az anya iskolázottsága		Az anya iskolázottsága	
8 általános alatt	17,7	8 általános alatt	37,8
8 általános	40,8	8 általános	55,1
Szaktanácsképző	20,7	Szaktanácsképző	5,8
Érettségi	17,0	Érettségi	1,1
Felsőfok	4,8	Felsőfok	0,2

A két minta nemcsak nagyságában tér el jelentősen (a felsőoktatás hallgatóinak száma 450, az általános iskolásoké 1 700 volt). Az általános iskolás mintába zömmel hátrányos helyzetű cigány gyermekek kerültek a mintaválasztás kiinduló hipotéziseinek megfelelően.

A két minta szinte két teljesen különböző populációt jelenít meg, organikus társadalom-felfogásban úgy is fogalmazhatnánk, hogy legalább egy nemzedéknyi különbség van az apák között – de itt az idősebbek az „újak”, a „fiatalok”. Ez érvényes a foglalkozásra és az iskolázottságra is.

A fentiek alapján megkockáztatható az a feltételezés, hogy a cigány közösségen belül **szociológiai szempontból** megkülönböztethető az a népesség, amely „organikusan”, egylépcsős mobilitással integrálódik a társadalomba, egy olyan cigány értelmiségi réteg, amely a többségi társadalom nagy csoportjaihoz hasonlóan szülőktől gyermekig egy-egy lépcsővel feljebb tornássa magát.

Am a képlet azért nem ilyen egyszerű! Egyrészt a kérdezett roma főiskolások és egyetemisták jelentős hányadnak szülei szélsőségesen alacsonyán iskolázottak, tehát a „rendes” egylépcsős mobilitás modelljéhez nem illeszthetők. Másrészt mintegy ötödük család nélkül nőtt fel – legalábbis apjáról nem tud. Ez az alcsoport a családi mobilitás modelljei szerint nem értelmezhető. E két csoport összesen mintánknak csaknem felét teszi ki. Ezek alapján az a hipotézis fogalmazható meg, hogy az értelmiséginek, diplomásnak készülő mai cigány fiatalok közül minden második nem a szokásos úton jutott el a felsőoktatásba, otthonról nem hozta magával az értelmiségivé válás, az értelmiségi lét készségeit, rutinjait.

Összegezve a leendő roma értelmiségiek között az alábbi szociokulturális csoportokat feltételezzük.

- a roma középosztályból származó fiatalok,
- társadalmi peremhelyzetben élő cigány csoportokból származó fiatalok
- állami nevelőintézetben nevelkedett fiatalok

Az utóbbi két csoport tagjai nem otthonról hozták a továbbtanulás, az értelmiségivé válás mintáit. Sok kérdést lehet majd megfogalmazni, amelyek alaposabb kutatást igényelnek: a társadalmi beilleszkedés, a szocializáció mikéntjétől a kortársakhoz, a saját kibocsátó közösségükhöz való viszonyukon át a teljes magyar társadalomhoz való viszonyukig.

Etnikai identitás

Kérdéseink szempontjából különös jelentősége van annak, hogy a leendő roma diplomások egyáltalán vállalják-e etnikai azonosságukat. Adataink alapján azt állapíthatjuk meg, hogy szinte minden diák **számon tartja családjá szűkebb cigány közösségét**. Összehasonlító empirikus kutatásra itt sem tudunk hivatkozni (például a nem cigány diákok ismereteire saját családjaik gyökeiről), azonban talán e nélkül is elfogadható logika, ha a közösséghez való tartozást a szűkebb csoport ismeretével mérjük.

A diákok háromnegyede nem beszél cigány nyelvet, s ha közülük leszámítjuk a magyar anyanyelvű magyarcigányokat (zenész, romungro), még mindig jóval alacsonyabb arányokat kapunk, mint a közösségi hovatartozás alapján várható lenne: a magukat a roma (oláh-cigány, kolompár) csoportba sorolók alig negyede, a beások fele beszéli közössége nyelvét. Rendkívül alacsony azoknak az aránya is, akik nem beszélnek, de értik valamelyik cigány nyelvet. Viszont zömük foglalkozik a nyelvtanulás gondolatával vagy már el is kezdte a tanulást.

A szűkebb közösség számon tartása, a cigány nyelvek ismerete, illetve a megtanulására vonatkozó szándékok arra utalnak, hogy a diákok körében jelen van, sőt erősödik az etnikai öntudat.

Kitekintés

Vajon fenyegeti-e társadalmunkat a népéért harcoló, militáns roma fiatal értelmiségiek veszélye. Csak alapos kutatások tudnak választ találni erre a kérdésre.

Az bizonyosnak látszik, hogy létezik olyan fiatal roma fiatal csoport, amely nem „otthonról hozta” az értelmiségi magatartásokat, nem magától értetődően illeszkedik be a társadalmi szerkezetbe, a többségi társadalomba. Ez a réteg kötődik hátrányos helyzetű vagy peremhelyzetű közösségéhez, nem asszimiláns, vállalja etnikai kötődését. Feltételezésem és ismereteim szerint e fiatalok könnyen indoktrinálhatók és mozgósíthatók politikai célokra.

Egy öntudatos roma értelmiségi réteg kialakulását jól szolgálja például az az ösztöndíjrendszer, amely a felsőfokú továbbtanulást támogatja. Ennél is fontosabbnak gondolom a felsőoktatás minden területén elérhető minél színvonalasabb oktatást, képzést minél több cigány fiatal számára.

Kérdéses az elitképző intézmények – szakkollégiumok – szerepe: vajon eredeti céljaik szerint a hátrányok lefaragásában, a sikeres felsőoktatási pálya befuttatásában hatásosak-e, vagy pedig zárt, eltökélt és politikailag radikális elitet képeznek.

A felsőoktatásban a lineáris képzési rend kialakítása vajon miként érinti ezt a társadalmi réteget, milyen hatásai várhatók a cigány fiatalok továbbtanulásában – ez is a jövő kutatásainak kérdése.

Az Oktatás és Társadalom elnevezésű doktori iskolánk specializációja – amíg programmá válni nem tud – a romológia. A felsőoktatási kutatások és a romológia kutatások közös témája lesz reményünk szerint ez a kérdéskör, amelyet a fentiekben vázolni igyekeztem. Úgy vélem, olyan téma ez, amely elég fontos és újszerű ahhoz, hogy fiatal doktori iskolánk egyik méltó témája legyen.

